

[RECENSIE]

Etienne Verhoeyen, *Spionnen aan de achterdeur. De Duitse Abwehr in België 1936-1945*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2011, 622 pp., ill., ISBN 9789046604274

De werking van spionage- en inlichtingendiensten voor, tijdens en in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog heeft Etienne Verhoeyen altijd al gefascineerd. In de voorbije jaren publiceerde hij hierover verschillende gewaardeerde en baanbrekende bijdragen, onder meer ook in *Wetenschappelijke tijdingen*. Zijn research over de activiteiten van de Duitse militaire inlichtingen- en sabotagedienst in België in de periode 1936-1945 publiceerde hij nu in het boek *Spionnen aan de achterdeur. De Duitse Abwehr in België 1936-1945*.

Aanvankelijk zou Verhoeyen het Belgischelukkig voor zijn rekening nemen van een studie over de werking van de Abwehr in België en Nederland, die hij samen zou schrijven met de Nederlandse onderzoeker Frans

Kluiters. Deze laatste overleed evenwel in de loop van het onderzoek, zodat Verhoeyen weinig anders overbleef dan zijn eigen deel van de studie verder uit te werken en te publiceren.

In feite beperkt de auteur zijn onderzoek tot de onderafdelingen Gruppe I (actieve spionage) en II (sabotage en ondermijning van potentieel vijandelijke legers). De geschiedenis van Gruppe III (contraspionage), laat hij onbehandeld; hierover verschenen eerder reeds publicaties, onder meer betreffende het oprollen van pro-geallieerde netwerken. Het boek telt negen hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk wordt de structuur van de Abwehr beschreven en worden de begrippen verklaard die later in het boek aan bod komen. Het tweede hoofdstuk is gewijd aan de wereldwijde werking van twee belangrijke regionale vestigingen van de dienst, namelijk Abwehrstelle Hamburg en haar Nebenstelle Bremen, afdelingen die ook in België een belangrijke rol speelden. Op deze wijze maakt de lezer kennis met de praktijken van de dienst. Overigens waren ook de Abwehrstellen Wiesbaden, Stuttgart en Münster, deze laatste met Nebenstellen Köln en Düsseldorf, actief in ons land.

Vanuit de havensteden Hamburg en Bremen is het slechts een kleine stap naar de grootste Belgische haven, Antwerpen. In hoofdstuk drie wordt hieraan veel aandacht besteed: de haven was immers een draaischijf voor internationale contacten. De Abwehr had hier vooral interesse voor de scheepsbewegingen, cargo's en bestemmingen van de geallieerde schepen. Verhoeyen beperkt zich uiteraard niet tot de Scheldestad, maar geeft een zo volledig mogelijke beschrijving van de vooroorlogse spionage in België. Het volgende hoofdstuk is gewijd aan de sabotage en subversie in België vóór de Tweede Wereldoorlog: het werk van Gruppe II. In dit kader schrijft Verhoeyen een aantal erg boeiende bladzijden over de 'Militaire Organisatie' van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) en de subversieve activiteiten in de meidagen van 1940. Hij slaagt erin gedetailleerder dan tot nu toe het geval was de banden tussen een aantal VNV'ers en de Abwehr aan te tonen. Ook het Heimattreue Front, dat actief was in de Oostkantons, komt hier ter sprake. Ten slotte werpt de auteur licht op een tot nu toe onbekende Antwerpse sabotagegroep met de naam 'Hercules'.

De volgende hoofdstukken zijn gewijd aan de bezettingstijd. Hoofdstuk zes bouwt voort op hoofdstuk vier: de groep Hercules levert immers vrijwilligers voor de 'Brandenburgers', Duitse commandotroepen die gespecialiseerd waren in sabotageacties. Het is onbegrijpelijk dat 'operatie Wespennest', het opblazen van een spoorwegbrug tussen Zwitserland en onbezet Frankrijk, een actie die door deze Herculesgroep werd uitgevoerd in september 1940, nog niet tot een film heeft geleid. Eerder beschrijft Verhoeyen de werking van de Abwehrstelle België en ontfaelt hij de initiatieven die werden genomen ter voorbereiding van de Duitse invasie in het Verenigd Koninkrijk. Met hoofdstuk zeven, waarin hij vertelt over de 'agenten naar de overkant', bouwt hij hierop voort:

deze agenten werden naar Groot-Brittannië gestuurd met inlichting- en sabotageopdrachten. Over het algemeen werden deze agenten snel opgepakt en hun waarde voor de Duitse oorlogvoering was zo goed als nihil. In de laatste twee hoofdstukken schemert reeds de *Götterdämmerung*. De Duitsers pogen een reeks *stay behind*-netten op poten te zetten om de geallieerde opmars tegen te gaan of een eventuele bezetting door vijandelijke troepen te saboteren. Voorts worden collaborateurs die de Duitsers bij hun aftocht waren gevolgd, opgeleid en met geheime opdrachten ingezet in het bevrijde België.

Verhoeyen heeft tijdens zijn onderzoek 116 agenten (Belgen, Duitsers, Nederlanders en Fransen) kunnen identificeren die tussen 1936 en 1940 in België voor de Abwehr werkten. Door gebrek aan gegevens was het samenstellen van een collectieve biografie quasi onmogelijk, maar toch kon hij enkele kenmerken distilleren. Meestal handelden de agenten uit geldgewin. Voor slechts enkelen konden ideologische motieven worden gevonden. Van de Belgische agenten was een ruime meerderheid Franstalig. Minder dan tien procent waren vrouwen.

De auteur besluit dat het werk van de Abwehr Gruppe I en II in België zeker tijdens de bezetting tot weinig tastbare resultaten heeft geleid voor de Duitse bezetter. Eigenlijk heeft alleen Gruppe III echt successen behaald, met de ontmanteling van diverse pro-geallieerde netwerken en de aanhouding van honderden, mogelijk zelfs duizenden medewerkers. Tijdens een gesprek met de auteur, drukte deze er zijn verbazing over uit dat er lezers waren die het volledige werk hadden gelezen. Het is inderdaad zo dat het boek eerder een naslagwerk is over de werking van de Duitse militaire inlichtingen- en sabotagedienst in België voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog. De opsomming van namen, data en feiten vergt inderdaad wat doorzetting van de geïnteresseerde lezer – sommige gedeeltes doen denken aan een omgevallen steekkaartenbak maar het is de vraag of dit kan worden vermeden. Dat belet niet dat er heel wat stukken in voorkomen die vlotte, zelfs spannende lectuur vormen. De anekdotes over verschillende agenten zijn niet zelden hilarisch. Eén minpuntje: een betere eindredactie had wellicht nogal wat storende drukfouten kunnen wegwerken. Jammer genoeg liggen weinig uitgeverijen hiervan nog wakker...

[Frank Seberechts]